

ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

Success Indicators of Sufficient Farming of Local Wise Persons and Multilateral Parties in the Northeast

ธวัชชัย เฟ็งพินิจ* และคณะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาปัญหาในการทำการเกษตรกรรมและตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน 12 เครือข่าย ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ ใช้เวลา 12 เดือน จากการวิจัย พบว่า ปัญหาในการทำการเกษตรกรรมแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ปัญหาภายใน ได้แก่ สุขภาพไม่แข็งแรง ขาดแรงงาน/ไม่มีผู้สืบทอดงาน ขาดความรู้และประสบการณ์ ไม่มีเงินทุน หนี้สิน รายรับรายจ่ายไม่สมดุล ครอบครัแตกแยก 2) ปัญหาภายนอก ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำ สารพิษตกค้าง โรคระบาด ขาดตลาดรองรับผลผลิต ขาดการสนับสนุนจากภายนอก ค่าครองชีพสูง สัตว์เลี้ยงทำลายพืชผล 3) ปัญหาจากธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง แมลงศัตรูพืช น้ำท่วม ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และ 4) ปัญหาด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ ไม่มีแหล่งน้ำ ต้นทุนการผลิตสูง ขาดพันธุ์พืชที่หลากหลาย ขาดเครื่องมือในการทำเกษตร ไม่มีที่ดินทำกิน ค่าแรงงานแพง ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานแบ่งออกตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน 7 องค์ประกอบ ดังนี้ ทางสายกลางมี 9 ตัวชี้วัดประกอบด้วย ลดรายจ่าย ทำเกษตรผสมผสาน ไม่สร้างหนี้ ไม่เบียดเบียน พอใจในสิ่งที่ตนมี เอาความสุขตั้ง ทำตามกำลัง ยึดหลักธรรม และหางานเสริมเพิ่มรายได้ ความพอประมาณมี 8 ตัวชี้วัดประกอบด้วย พอใจในสิ่งที่ตนมี พอกินพออยู่พอใช้ ทำจากน้อยไปหามาก รู้จักตนเอง ฟังตนเอง ทำตามกำลัง ไม่ตามกระแส และไม่เดือดร้อนหรือสบายเกินไป ความมีเหตุผลมี 13 ตัวชี้วัดประกอบด้วย ไม่เห็นแก่ตัว รับฟังความคิดเห็น วางแผนการทำงาน ไว้เนื้อเชื่อใจ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำตามกำลัง เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของงาน เสียสละ ยึดหลักธรรม ไม่ใจร้อน และทำจากน้อยไปหามาก การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมี 13 ตัวชี้วัดประกอบด้วย ปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูก ครอบครัอบอุ่น ลดรายจ่าย ไม่ตามกระแส ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นและสมุนไพร ร่างกายแข็งแรง พอกินพออยู่พอใช้ มีลูกหลานสืบทอด สามัคคี แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชุมชนเข้มแข็ง รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน และมีเงินออม เงื่อนไขความรู้มี 9 ตัวชี้วัดประกอบด้วย ลดรายจ่าย เรียนรู้ รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน พอใจในสิ่งที่ตนมี ทำตามกำลัง ไม่สร้างหนี้ ครอบครัอบอุ่น ปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูก และทำบัญชีครอบครัว เงื่อนไขคุณธรรมมี 12 ตัวชี้วัดประกอบด้วย ซื่อสัตย์ เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน รู้จักตนเอง เลิกอบายมุข รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน รับฟังความคิดเห็น

* ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)

เหลือกินแจก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยึดหลักธรรม สามัคคี และรักษาสิบทอดประเพณี ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน มี 11 ตัวชี้วัดประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมดี พอกินพออยู่พอใช้ ยั่งยืนชั่วลูกหลาน ยึดหลักธรรม เอื้ออาทร ไม่เบียดเบียน ฟังตนเอง ช่วยเหลือกัน รับฟังความคิดเห็นคนอื่น ซื่อสัตย์ และสามัคคี เมื่อนำทุกตัวชี้วัดมาเปรียบเทียบใน 7 องค์กรประกอบ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะมีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 43 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 4 องค์กรประกอบ มี 2 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 3 องค์กรประกอบ มี 7 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์กรประกอบ มี 12 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 1 องค์กรประกอบ มี 22 ตัวชี้วัด

คำสำคัญ : ตัวชี้วัด เกษตรพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง ปราชญ์ชาวบ้าน

Abstract

This research using the methodology of qualitative research aimed to study the problems of farming and success indicators of sufficient farming of local philosophers and multilateral in the Northeast covering 12 networks. The research instruments used in collecting data were participant observation, in-depth interviews, focus group and workshop in the duration among 12 months. The findings of the study were as follows : Problems of farming were divided into four areas include : 1) An internal problems are health is not strong, lack of labor/no succession, lack of knowledge and experience, no capital, debt, revenue expenditure imbalance and family disputes. 2) An external problems are product low prices, pesticide residues, disease in plants, production support in short supply, lack of support from the outside, high cost of living and animals destroyed crops. 3) The problems of natures are drought, insect pests, flood and lack of soil fertility. 4) Problems of production factors are no water source, high production costs, lack of plant variety, lack of farming tools, no land and expensive labor costs. Success indicators of sufficient farming of local philosophers and multilateral in the Northeast. The Sufficiency Economy Philosophy was seven elements. Middle path were nine indicators include reducing expenses, mixed farming, not create a debt, not encroach, satisfied with what they have, set out happy, follow the power, based on principles and jobs extra income. Moderation were eight indicators include satisfied with what they have, fair enough is enough to eat, made from ascending, known self, self-reliance, follow the power, not the flows and no trouble or too comfortable. Reasonableness were 13 indicators include unselfish, listen to others ideas, planning work, trust, learning, exchange of ideas, follow the power, a good leader and a follower, analyze the merit and flaw of the job, sacrifice, based on principles, not impatient and made from ascending. Self-immunity were 13 indicators include planted everything eat everything planted, a happy family, reduce expenses, not the flows, planting fruit trees and herbal, health, fair enough is enough to eat, the progeny inherit, unity, exchange of ideas, strong community, group activities together and have savings. Conditions of knowledge were nine indicators include reduce expenses, learning, group activities together, satisfied with what

they have, follow the power, not create a debt, a happy family, planted everything eat everything planted and accounting family. Conditions of morality were 12 indicators include honest, thoughtfulness, help each other, known self, out obriamuk, group activities together, listen to others ideas, surplus to eat free, exchange of ideas, based on principles, unity, and treatment of inherited traditions. Balance and sustainability were 11 indicators include environmental good, fair enough is enough to eat, sustainable evil offspring, based on principles, thoughtfulness, do not encroach, self-reliance, help each other, listen to others ideas, honest and unity. All indicators were compared with seven elements of the sufficiency economy philosophy was totally 43 indicators which divided into two indicators with four elements seven indicators with three elements 12 indicators with two elements and 22 indicators with one element.

Keywords : Indicators, Sufficient farming, Sufficiency economy, Local philosopher

บทนำ

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวคิดทุนนิยมเสรีและความทันสมัย ได้ทำให้ระบบการผลิตในภาคการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อการค้าหรือเพื่อขาย เกษตรกรรมไทยก้าวสู่ยุคเกษตรเคมีที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตและทุนที่สูงมากขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการลงทุน เกิดภาวะหนี้สิน การอพยพแรงงาน ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาดการต่อยอด ระบบเครือญาติและการพึ่งพาเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ ระบบคุณค่าและจิตวิญญาณลดทอนไป ชีวิตขาดสุนทรียภาพเพราะเต็มไปด้วยความเร่งรีบและตึงเครียด อย่างไรก็ตาม นโยบายการพัฒนาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้พ้นจากวังวนหนี้สินและความทุกข์ทรมานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกษตรกรสามารถต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์และยืนหยัดได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Pengpinit and others, 2010)

ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมของไทยส่วนใหญ่ถูกกระทำจนแทบสิ้นเนื้อประดาตัว ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบการผลิตของภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตในภาคการเกษตร เพื่อออกจากทุกข์และวังวนหนี้สิน จนก่อเกิดแนวปฏิบัติที่เรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ซึ่งเป็นการน้อมนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยยึดหลักทางสายกลาง บนความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม เพื่อก้าวไปสู่ความสมดุลมั่นคงยั่งยืนในทุกด้าน นำมาซึ่งความสำเร็จจนสามารถเป็นต้นแบบแก่เกษตรกรรายอื่นๆ และเป็นแนวทางชี้นำสังคมได้ พร้อมยืนยันหนักแน่นว่า “เกษตรพอเพียงแก้จนได้” (Pengpinit and others, 2010) ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และ “เพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีวันนี้ได้” จากความสำเร็จที่เกิดขึ้นทำให้ปราชญ์ชาวบ้านบางท่านได้รับการยอมรับให้เป็น “ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม” จากกระทรวงศึกษาธิการ และได้รวมตัวกันในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” มีเป้าหมาย คือ

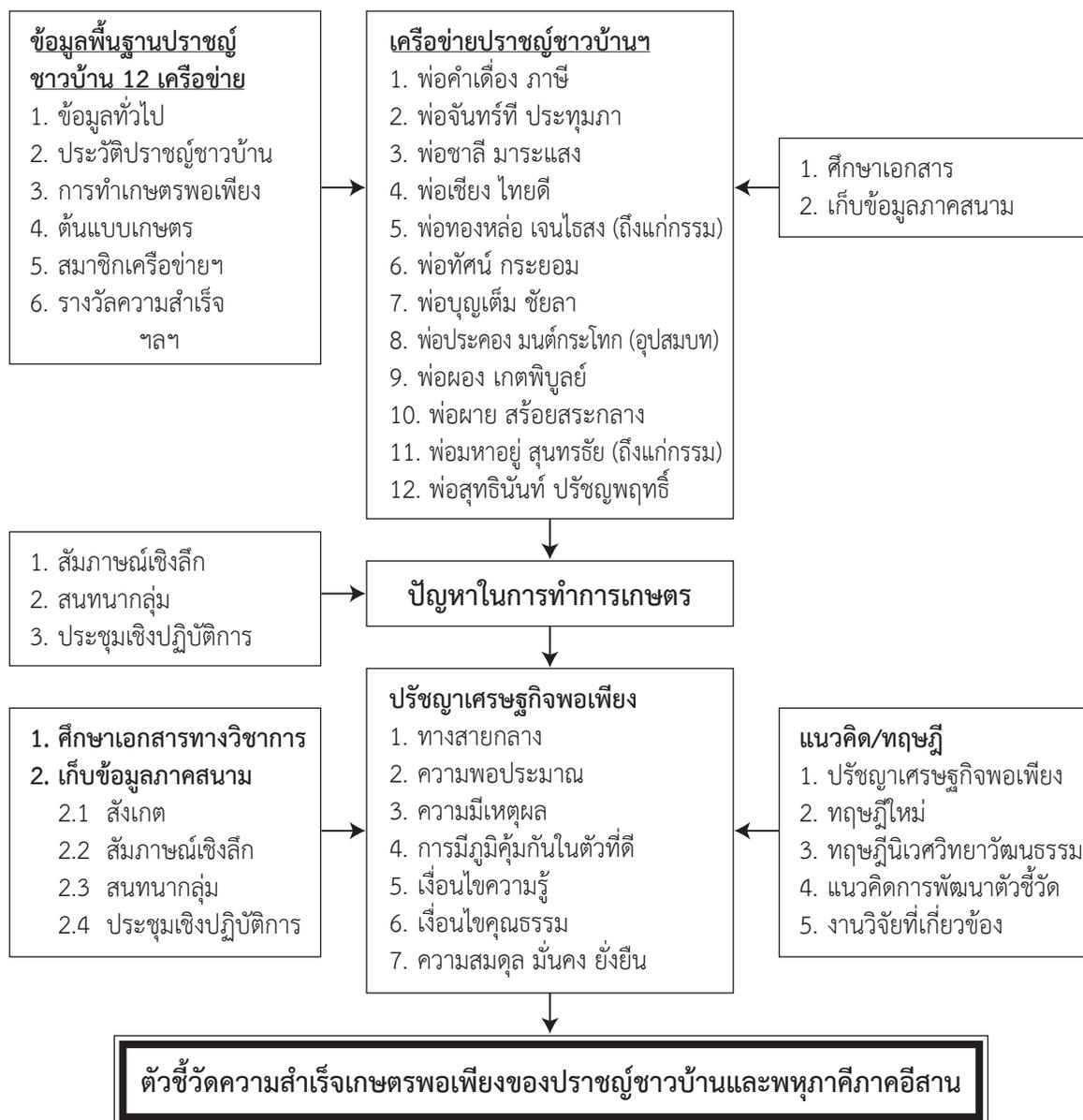
ขยายแนวคิดเกษตรพอเพียงสู่เกษตรกรรายอื่น (Pengpinit and Lamom, 2010) โดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้น 12 ศูนย์ ในพื้นที่เกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน และให้ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 คนเป็นผู้นำ ในพื้นที่ภาคอีสาน 5 จังหวัด ประกอบด้วย ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ เพื่อขยายสมาชิกเครือข่ายฯ ในภาคอีสานให้ได้ 1 ล้านครอบครัว ภายในปี พ.ศ.2560 ผ่านหลักสูตร “วิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ภาคประชาชน หรือ วปอ.ภาคประชาชน” แบ่งเป็นภาคทฤษฎี 2 วัน และภาคปฏิบัติเวียนไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านอีก 3 วัน (Social Investment Fund, 2002)

เกษตรพอเพียง นำมาซึ่งความสุขและหลุดพ้นจากภาวะทุกข์ทั้งปวง ดังนั้น การวิจัยตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน จึงเป็นการถอดองค์ความรู้จากแนวคิด วัตรปฏิบัติ ประสบการณ์ และโลกทัศน์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรม เป็นการสร้างแบบจำลองที่ดี ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างวิถีคิดเชิงตรรกะใหม่ สร้างความรู้เท่าทันความเป็นจริงของสถานการณ์ปัจจุบันแก่เกษตรกรที่เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้จนนำไปสู่การเข้าถึงวัตรปฏิบัติและวิถีชีวิตที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเอง เข้าถึงความดี ความงาม ความสุข และแก่นแท้จิตวิญญาณของตนเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาในการทำการเกษตรกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน
2. เพื่อศึกษาตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

กรอบแนวคิด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Office of the National Economic and Social Development Board (2006) ได้นำเสนอหลักการพัฒนาตามเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ หลักพิจารณาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นมุมมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง การดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป โดยยึดหลักของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อป้องกันแรงปะทะอันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง ภายใต้เงื่อนไขคุณธรรมที่ประกอบขึ้นจากความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน แบ่งปัน และเงื่อนไขความรู้คือ ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังในการนำวิชาการต่างๆ ไปใช้ในการวางแผนและการดำเนินการอย่างมีสติและปัญญารู้เท่าทัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่เป็นความสุขของชีวิต ความสมดุล ความมั่นคง การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองอย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้นำเอาแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็น

หลักยึดในการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตรกรรม จนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ถือเป็นแนวทางการทำการเกษตรกรรมเพื่อการหลุดพ้นจากวงจรทุกข์และหนี้สินเรื้อรัง ซึ่งเครือข่ายฯ พุดเป็นเสียงเดียวกันว่า “เกษตรพอเพียงแก้จนได้” ดังนั้นการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพื่อขับเคลื่อนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่เกษตรกรในทุกพื้นที่ ซึ่งจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และแนวปฏิบัติใหม่ในภาคการเกษตรกรรมของไทย จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพราะเกษตรพอเพียง สามารถจะชี้ทางพ้นทุกข์ให้แก่เกษตรกรได้อย่างเป็นรูปธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน จำนวน 12 เครือข่าย ประกอบด้วย เครือข่ายพ่อค้าเตี๊อง ภาษี “ปราชญ์ชาวบ้านนักคิดนักพูดนักปฏิบัติแห่งยุคสมัย” เครือข่ายพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา “ปราชญ์ชาวบ้านนักสู้ชีวิต” เครือข่ายพ่อชาลี มาระแสง “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้” เครือข่ายพ่อเสียง ไทยดี “ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายคราม” เครือข่ายพ่อทองหล่อ เจนโธสง “ปราชญ์ชาวบ้านผู้พึ่งตนเองด้วยการออม” เครือข่ายพ่อทัศน์ กระจายอม “ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นผู้สำเร็จได้เพราะ 5 พระ” เครือข่ายพ่อบุญเต็ม ชัยลา “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการอารมณ์ศิลปิน” เครือข่ายพ่อประคอง มนต์กระโทก “ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดนครราชสีมา” เครือข่ายพ่อผอง เกตพิบูลย์ “ปราชญ์ชาวบ้านครูบ้านาญผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท” เครือข่ายพ่อผาย สร้อยสระกลาง “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการจังหวัดบุรีรัมย์” เครือข่ายพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย “ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสของภาคอีสานที่มีความสุข” และเครือข่ายพ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ “ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้” โดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ งานวิจัย บทความวารสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วย

- 2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาหลักฐานหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการวิจัยในทุกด้าน เช่น การใช้ชีวิตประจำวัน วัตรปฏิบัติ สภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและบุคคลภายนอก การติดต่อสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ เป็นต้น

- 2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ปราชญ์ชาวบ้าน ต้นแบบเกษตร สมาชิกเครือข่ายฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบบไม่เป็นทางการอย่างเป็นกันเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการหรือนำไปสู่ข้อมูลหลัก ประเด็นในการสัมภาษณ์ เช่น การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ภูมิปัญญา การดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายฯ การขยายเครือข่ายฯ การพึ่งพาอาศัยกัน ความพึงพอใจ แรงบันดาลใจหรือแรงจูงใจ ผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา เป็นต้น ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสิ้นจำนวน 71 คน

- 2.3 การสนทนากลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน ต้นแบบเกษตร และสมาชิกเครือข่ายฯ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงลึก ซึ่งข้อมูลที่ได้จะมีทั้งข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายฯ ข้อมูลการดำเนินงาน การทำการเกษตรพอเพียง ความสำเร็จ ความล้มเหลว ปัญหาอุปสรรค รวมถึงตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้รับมา ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้มีการสนทนากลุ่มรวมทั้งสิ้น 11 กลุ่ม จำนวนผู้เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 57 คน

2.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยคณะผู้วิจัยเชิญกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการคัดเลือกแล้ว เช่น ประชาชนชาวบ้าน ต้นแบบเกษตรกร สมาชิกเครือข่ายฯ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ตัวแทนหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้าประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับ ปัญหาการทำการเกษตรกรรมและตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการรวม 2 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมจำนวนรวม 66 คน

3. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น

3.1 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปเช่น สมุดบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง และ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

3.2 คู่มือการเก็บข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยในทุกขั้นตอน โดยมีรายละเอียดที่สำคัญในการดำเนินการวิจัย เช่น รายละเอียดข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายฯ รายละเอียดของ ศูนย์เรียนรู้ แผนที่ตั้งของเครือข่ายฯ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ การตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล การบันทึกรายละเอียดประจำวัน บันทึกสิ่งที่สังเกตค้นพบ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นต้น

3.3 แบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถาม คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นประเด็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นที่ความยืดหยุ่นเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีเวลาในการคิด วิเคราะห์ และตอบคำถามได้อย่างหลากหลาย ครอบคลุม ประเด็นครบถ้วน รวมถึงสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลที่สำคัญอื่นๆ ได้ ด้วยบรรยากาศกันเองอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปอย่างไหลลื่นไม่ตึงเครียดเกินไป บางครั้งก็ใช้ภาษาถิ่น (ภาษาอีสาน) ในการพูดคุย และ ไม่เร่งรัดเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการเพียงอย่างเดียว แต่จะใช้เวลาแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ในการเล่าเรื่องราวอื่นๆ ที่นอกเหนือ จากแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนจะถูกสัมภาษณ์มากกว่า 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบยืนยันความ ถูกต้องของข้อมูล ซึ่งแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เช่น ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ การประกอบอาชีพ ปัญหา อุปสรรค การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ปฏิทินการทำเกษตร จุดเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ ความสำเร็จ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การขยายเครือข่ายฯ การสนับสนุนจากภายนอก เป็นต้น

4. การเก็บรวบรวมและการตรวจสอบข้อมูล คณะผู้วิจัยเน้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยทัศนคติแบบ คนในในรูปของชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) พร้อมกับนำข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่นมาสนับสนุนผลการวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้มีการนำมาตรวจสอบความถูกต้องระหว่างกัน ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ทั้งจากผู้ให้ข้อมูลหลัก นักวิจัย/ผู้เชี่ยวชาญ และเอกสารวิชาการ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และน่าเชื่อถือมากที่สุด

5. การจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงข้อมูล คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ในเบื้องต้นเช่น ข้อมูล พื้นฐาน ประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิต ปัญหาอุปสรรค การประกอบอาชีพ ความสำเร็จ เป็นต้น ผ่านกระบวนการย้อน ระลึกและการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้สามารถจัดระบบข้อมูลได้ตามลำดับเหตุการณ์และเรียบเรียงเนื้อหาสาระที่ ชัดเจนมากขึ้น ส่วนตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้จัดหมวดหมู่แยก ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ทางสายกลาง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมี ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม และความสมดุลมั่นคงยั่งยืน โดยในแต่ละองค์ประกอบจะจัดเรียง

ลำดับตัวชี้วัดตามค่าคะแนนที่ได้จากมากไปหาน้อย หากมีตัวชี้วัดตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไปมีค่าคะแนนเท่ากัน จะจัดลำดับก่อน-หลังตามที่มีผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการนำเสนอในที่ประชุม จากนั้นตัวชี้วัดที่ได้มาเชื่อมโยงสู่สิ่งค้นพบ และนำเสนอผลการวิจัยโดยการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผ่านแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอ เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการจัดหมวดหมู่และการสังเคราะห์ คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเชื่อมโยงการวิจัยเข้ากับแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหาในแต่ละประเด็นอย่างเป็นระบบ จากนั้นวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีต่อปัญหาการทำเกษตรกรรมและตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน รวมทั้งค้นหาประเด็นในการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนะ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จะนำเสนอโดยการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ล้วนมีประสบการณ์ความบอบช้ำจากเกษตรเชิงเดี่ยวที่พบว่านำมาแต่ภาวะหนี้สินและความทุกข์ยาก ยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ยิ่งทำยิ่งทุกข์ ทรัพยากรเสื่อมโทรม ระบบนิเวศเสียสมดุล สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ครอบครัวแตกแยก ชุมชนขาดความสามัคคี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไร้คุณค่าความหมาย เมื่อได้สติและคิดได้ จึงหันกลับมาหาตัวเอง มามองที่พลังศักยภาพและทุนทรัพยากรของตนเอง ใช้สติและปัญหาพิจารณาถึงปัญหา ถึงทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ทางออกจากทุกข์ เพื่อปลดแอกตัวเองจากความทุกข์ยากทั้งปวง ด้วยการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต จนสามารถค้นพบทางออกจากภาวะหนี้สินและความทุกข์ยาก นำมาซึ่งความสำเร็จของชีวิต ซึ่งเรียกว่า “เกษตรพอเพียง” และเพื่อกระจายแนวคิดเกษตรพอเพียงด้วยความอยากเห็นเกษตรกรรายอื่นพ้นทุกข์ จึงได้รวมตัวในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” ในปี พ.ศ.2538 จนปัจจุบันมีทั้งหมด 12 เครือข่าย ตั้งอยู่ใน 5 จังหวัด ประกอบด้วย ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ ซึ่งแต่ละเครือข่าย ล้วนมีศูนย์เรียนรู้ของตัวเอง เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่สมาชิกผ่านหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชนหรือที่เครือข่ายฯ เรียกว่า “วปอ.ภาคประชาชน” มีระยะเวลาอบรม 5 วัน 4 คืน ทั้งนี้แต่ละเครือข่ายฯ จะมีวิทยากรกระบวนการประจำหลักสูตรประมาณ 10-25 คน เรียกว่า “ต้นแบบเกษตร” โดยมีเป้าหมายขยายเครือข่ายฯ 1 ล้านครอบครัวทั่วภาคอีสาน ในปี พ.ศ.2560

ปัญหาในการทำการเกษตรกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน สามารถแบ่งประเด็นปัญหาออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ปัญหาภายในมี 7 ประเด็น คือ สุขภาพไม่แข็งแรง ขาดแรงงาน/ไม่มีผู้สืบทอดงาน ขาดความรู้และประสบการณ์ ไม่มีเงินทุน หนี้สิน รายรับรายจ่ายไม่สมดุล และครอบครัวแตกแยก 2) ปัญหาภายนอกมี 7 ประเด็น คือ ราคาผลผลิตตกต่ำ สารพิษตกค้าง โรคระบาด ขาดตลาดรองรับผลผลิต ขาดการสนับสนุนจากภายนอก ค่าครองชีพสูง และสัตว์เลี้ยงทำลายพืชผล 3) ปัญหาจากธรรมชาติมี 4 ประเด็น คือ ภัยแล้ง แมลงศัตรูพืช น้ำท่วม และดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และ 4) ปัญหาด้านปัจจัยการผลิตมี 6 ประเด็น คือ ไม่มีแหล่งน้ำ ต้นทุนการผลิตสูง ขาดพันธุ์พืชที่หลากหลาย ขาดเครื่องมือในการทำเกษตร ไม่มีที่ดินทำกิน และค่าแรงงานแพง

จากปัญหาดังกล่าว ประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคีสานหาทางออกด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาใช้ในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต จนค้นพบทางออกสู่ความสำเร็จในชีวิตที่เรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ทั้งนี้จากการวิจัยพบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคีสาน สามารถแบ่งตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ทางสายกลาง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม และความสมดุลมั่นคงยั่งยืน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีตัวชี้วัดทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันกับองค์ประกอบอื่นๆ โดยในแต่ละองค์ประกอบได้มีการจัดเรียงตามลำดับความสำคัญของตัวชี้วัด จากตัวชี้วัดที่สำคัญมากที่สุดซึ่งมีค่าคะแนนสูง ไปหาตัวชี้วัดที่สำคัญระดับรองลงมาโดยมีค่าคะแนนลดหลั่นลงมา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทางสายกลาง มี 9 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ลดรายจ่าย ทำเกษตรผสมผสาน ไม่สร้างหนี้ ไม่เบียดเบียนพอใจในสิ่งที่ตนมี เอาความสุขตั้ง ทำตามกำลัง ยึดหลักธรรม และหางานเสริมเพิ่มรายได้

2. ตัวชี้วัดตามคุณลักษณะความพอเพียง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ความพอประมาณ มี 8 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย พอใจในสิ่งที่ตนมี พอกินพออยู่พอใช้ ทำจากน้อยไปหามาก รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ทำตามกำลัง ไม่ตามกระแส และไม่เดือดร้อนหรือสบายเกินไป

2.2 ความมีเหตุผล มี 13 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ไม่เห็นแก่ตัว รับฟังความคิดเห็น วางแผนการทำงานไว้เนื้อเชื่อใจ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำตามกำลัง เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของงาน เสียสละยึดหลักธรรม ไม่ใจร้อน และทำจากน้อยไปหามาก

2.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มี 13 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูก ครอบครัวยั่งยืน ลดรายจ่าย ไม่ตามกระแส ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นและสมุนไพร ร่างกายแข็งแรง พอกินพออยู่พอใช้ มีลูกหลานสืบทอด สามัคคี แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชุมชนเข้มแข็ง รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน และมีเงินออม

3. ตัวชี้วัดตามเงื่อนไข แบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข ดังนี้

3.1 เงื่อนไขความรู้ มี 9 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ลดรายจ่าย เรียนรู้ รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน พอใจในสิ่งที่ตนมี ทำตามกำลัง ไม่สร้างหนี้ ครอบครัวยั่งยืน ปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูก และทำบัญชีครอบครัว

3.2 เงื่อนไขคุณธรรม มี 12 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ซื่อสัตย์ เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน รู้จักตนเอง เลิกอบายมุข รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน รับฟังความคิดเห็น เหลือกินแจก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยึดหลักธรรม สามัคคี และรักษาสืบทอดประเพณี

4. ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน มี 11 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมดี พอกินพออยู่พอใช้ ยั่งยืนชั่วลูกหลานยึดหลักธรรม เอื้ออาทร ไม่เบียดเบียน พึ่งตนเอง ช่วยเหลือกัน รับฟังความคิดเห็น ซื่อสัตย์ และสามัคคี เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 7 องค์ประกอบ พบว่า ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด 4 องค์ประกอบมีอยู่ 2 ตัวชี้วัดคือทำตามกำลัง และยึดหลักธรรม ส่วนตัวชี้วัดอื่นๆ นั้นมีปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบมี 7 ตัวชี้วัด ปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบมี 12 ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ 1 องค์ประกอบมี 22 ตัวชี้วัด เมื่อนำจำนวนตัวชี้วัดทั้งหมดมารวมกันพบว่า ตัวชี้วัดมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 43 ตัวชี้วัด

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาในการทำเกษตรกรรมของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานมีทั้งหมด 24 ประเด็น สามารถแบ่งประเด็นปัญหาออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ปัญหาภายใน ปัญหาภายนอก ปัญหาจากธรรมชาติ และปัญหาด้านปัจจัยการผลิต ส่วนตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดทางสายกลางมี 9 ตัวชี้วัด ความพอประมาณมี 8 ตัวชี้วัด ความมีเหตุผลมี 13 ตัวชี้วัด การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมี 13 ตัวชี้วัด เงื่อนไขความรู้มี 9 ตัวชี้วัด เงื่อนไขคุณธรรมมี 12 ตัวชี้วัด ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืนมีทั้งหมด 11 ตัวชี้วัด เมื่อนำทุกตัวชี้วัดมาเปรียบเทียบใน 7 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะมีตัวชี้วัดรวมทั้งสิ้น 43 ตัวชี้วัด

อภิปรายผลการวิจัย

ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่ค้นพบนั้นมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Pengpinit and others (2010) ที่ได้วิจัยตัวชี้วัดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนเมืองหนองคาย ซึ่งตัวชี้วัดที่ค้นพบมีความสอดคล้องหรือเข้ากันได้หรือใกล้เคียงกันจำนวนมาก อาทิเช่น ประหยัดอดออม พอใจในสิ่งที่ตนมี เผื่อแผ่เอื้ออาทร ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข สร้างรายได้เสริม ไม่สร้างหนี้สิน ไม่ทำงานหนักเกินไป-ทำน้อยเกินไป ซื่อสัตย์สุจริต ทำเกษตรพอเพียง ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ถือธรรมะ-ทำบุญ ฟังพาดตนเอง สร้างความอบอุ่นในครอบครัว เรียนรู้ตลอดเวลา มีส่วนร่วมในชุมชน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น ไม่ใจร้อน มีคุณธรรมจริยธรรม อบรมศึกษาดูงาน สามัคคี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวชี้วัดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนเมืองหนองคายในประเด็น “ทำเกษตรพอเพียง” ซึ่งสอดคล้องกันแนวคิดในการทำเกษตรกรรมของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน รวมถึงยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sathirathai and others (2008) ที่ได้เสนอกลุ่มตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นคุณภาพชีวิตในประเด็น มีกินมีใช้ ซึ่งเป็นความพอมีพอกิน ไม่มีหนี้สิน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนมีความสามัคคี ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีความร่วมมือ ความสมัครสมานสามัคคี เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Thamrongwarangkool (2000) ที่พบว่าตัวชี้วัดความสุขของคนไทยนั้นจะเกี่ยวข้องกับการมีหลักประกันในชีวิต เช่น ที่ดินทำกิน บ้านอยู่อาศัย อาหารการกินพอเพียง มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้า ไม่ทะเลาะหรือหึงหวงกัน เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม เกิดผู้นำตามธรรมชาติ เกิดกลุ่มกิจกรรมในชุมชน สิ่งแวดล้อมดี มีดินน้ำสัตว์อุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสารเคมี ไม่มีหนี้สิน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ได้ทำบุญ ทำทานหรือช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น

เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 7 องค์ประกอบ พบว่า มีตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด 4 องค์ประกอบ จำนวน 2 ตัวชี้วัด คือ ทำตามกำลัง และยึดหลักธรรม นั้นหมายความว่า ตัวชี้วัดทั้ง 2 ตัวชี้วัดนี้ เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการทำเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้ชัดเจนมากที่สุด

นอกจากนี้ ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่ปรากฏอยู่เพียง

1 องค์ประกอบมีทั้งสิ้น 22 ตัวชี้วัด โดยแยกตามองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้ ทางสายกลางมี 3 ตัวชี้วัด คือ ทำเกษตรผสมผสาน เอาความสุขตั้ง หางานเสริมเพิ่มรายได้ ความพอประมาณมี 1 ตัวชี้วัด คือ ไม่เดือดร้อนหรือสบายเกินไป ความมีเหตุผลมี 7 ตัวชี้วัด คือ ไม่เห็นแก่ตัว วางแผนการทำงาน ไว้เนื้อเชื่อใจ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของงาน เสียสละ ไม่ใจร้อน การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมี 5 ตัวชี้วัด คือ ปลูกไม้ผลไม่ยืนต้นและสมุนไพร ร่างกายแข็งแรง มีลูกหลานสืบทอด ชุมชนเข้มแข็ง มีเงินออม เงื่อนไขความรู้มี 1 ตัวชี้วัด คือ ทำบัญชีครอบครัว เงื่อนไขคุณธรรมมี 3 ตัวชี้วัด คือ เลิกอบายมุข เหลือกินแจก รักษาสืบทอดประเพณี ความสมดุลมั่นคง ยั่งยืนมี 2 ตัวชี้วัด คือ สิ่งแวดล้อมดี ยั่งยืนชั่วลูกหลาน นั้นหมายความว่า ตัวชี้วัดที่ปรากฏในแต่ละองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เพียงองค์ประกอบเดียว เป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะของความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานในองค์ประกอบนั้นๆ ได้อย่างโดดเด่นที่สุดเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดที่ปรากฏอยู่ระหว่าง 2-3 องค์ประกอบ มีทั้งสิ้น 19 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น ตัวชี้วัดปรากฏอยู่ 3 องค์ประกอบมี 7 ตัวชี้วัด และปรากฏอยู่ 2 องค์ประกอบมี 12 ตัวชี้วัด นั้นหมายความว่า ยังมีตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานอีกจำนวนหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีลักษณะเชิงบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม ดังนั้นการทำเกษตรพอเพียงจึงเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการทั้ง 7 องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปพร้อมกันอย่างเป็นองค์รวม

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปประยุกต์ใช้ครอบคลุมในทุกพื้นที่ รวมถึงเพื่อประโยชน์สุขของคนไทยและสังคมวงกว้าง จึงควรจัดทำคู่มือตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเพื่อนำเสนอแก่สาธารณชนในวงกว้าง อีกทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ควรมีการแปลงตัวชี้วัดสู่แผนปฏิบัติการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อบรรลุเป็นนโยบายการพัฒนาอาชีพของคนในพื้นที่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน รวมถึงจังหวัดทุกจังหวัดควรนำไปประยุกต์สู่แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อกระตุ้นสู่การพัฒนาอาชีพของคนในจังหวัดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ควรนำตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ และปรับใช้สำหรับการติดตามประเมินผลกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังควรมีการวิจัยประเมินและพัฒนาตัวชี้วัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดให้ทันสมัยเป็นปัจจุบันเหมาะกับบริบทของความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในปัจจุบัน และควรมีการวิจัยเชิงบูรณาการแบบสหวิชาการ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดที่ครอบคลุมเป็นองค์รวมและจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม

References

Social Investment Fund. (2002). *Power of the Grassroots Power of the Earth*. Bangkok : Social Investment Fund. (in Thai).

- Office of the National Economic and Social Development Board. (2006). *What is Sufficiency Economy*. Bangkok : Sufficiency Economy Group, Office of the National Economic and Social Development Board. (in Thai).
- Pengpinit, T., et al. (2010). *Indicator Development of Lifestyle under Sufficiency Economy Philosophy of People in Up-country : A Case Study of Nongkhai City*. Bangkok : Suan Dusit Rajabhat. (in Thai).
- Pengpinit, T., et al. (2010). *A Model to Drive Sufficiency Economy Philosophy Among Local Philosophers and Multilateral Networks in the Northeast*. Bangkok : Office of the National Research Council of Thailand. (in Thai).
- Pengpinit, T. and Thirasak lamom. (2010). *A Development of a Model to Drive Sufficiency Economy Philosophy Among Local Philosophers and Multilateral Networks in the Northeast*. Bangkok : Office of the National Research Council of Thailand. (in Thai).
- Sathirathai, S., et al. (2008). *Sufficient Economy Indicators at the Provincial Level : Environment Dimension*. Bangkok : The Community and Society Group, The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Thamrongwarangkool, A., et al. (2000). *Process for Developing happiness indicators for the Population of Thailand*. Bangkok : The Thailand Research Fund. (in Thai).

คณะผู้เขียน

นายรัชชัย เพ็งพิณิจ

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

Email : chai_ppn@yahoo.com, chai30@hotmail.com

นายพรทิว พลเวียงพล

นักบริหารทั่วไป 7 เทศบาลเมืองหนองคาย

Email : Hs4_HBH@hotmail.com

นายวิโรตม แสงแก้ว

ประธานศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดหนองคาย สังกัดกรมการพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย

Email : udom_sangkaew@hotmail.com

นางสาวพิมพ์ชนก วัดทอง

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์หนองคาย

นายแสงอรุณ สุนทรีย์

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์หนองคาย

Email : aloon_1989@hotmail.com

